УДК 94(477)«1676-1681»

Тарас Чухліб

УКРАЇНА У ПЕРЕГОВОРАХ СТАМБУЛА З ВАРШАВОЮ І МОСКВОЮ ЗА ПОСЕРЕДНИЦТВА ГОСПОДАРЯ МОЛДАВСЬКОГО КНЯЗІВСТВА (1676 – 1681 рр.)

У статті розкривається проблема міжнародного розподілу правобережних земель Українського гетьманату у результаті Журавненського миру 1676 р. між Османською імперією та Річчю Посполитою. Особлива увага звертається на діяльність молдавського князя Георге Дуки, якому для здобуття титулу «воєводи і господаря Молдавських земель та України» довелося докласти значних зусиль на дипломатичному фронті військово-політичного протистояння Стамбула, Варшави та Москви. Адже князь Г. Дука зробив великий внесок у процес примирення між султаном Мегмедом IV Авджи і царем Федором Олексійовичем під час укладення Бахчисарайського миру 1681 р. Окремо висвітлюється позиція гетьманського уряду Івана Самойловича у тогочасних подіях. Таким чином, якщо спочатку Г. Дука виступав посередником у міждержавних переговорах від імені польського короля Яна III Собеського, то згодом він стає виразником інтересів Османської імперії та від імені турецького султана оголошується правителем значної частини України.

Ключові слова: *Україна, Османська імперія, Георге Дука, Ян III Собеський, Іван Самойлович, Бахчисарайський мир 1681 р.*

До середини XVI ст. господарі Волоського та Молдавського князівств володіли окремими фортецями Причорномор'я, однак з часом територіальні претензії господарів цих придунайських князівств збільшилися і завершилися тим, що на початку 80-х років XVII ст. молдавський князь Георге (Юрій) Дука[1] став володарем значної частини Правобережної України від імені султана Османської імперії Мегмеда IV Авджи[2]. Щоб здобути для себе статус «воєводи і господаря Молдавських земель та України» (а саме таким титулом він підписував свої універсали[3]) Г. Дуці довелося докласти

---

[1] *Про біографію Г. Дуки див.*: Чухліб Т. Ставленик турецького султана в Україні молдавський господар Г. Дука (1681 – 1683 рр.) // Київська старовина. – К., 2002. - №4. – С.126 – 140; Він же. Українсько-молдавська персональна унія 1681-1683 років // Міжнародні зв′язки України: наукові пошуки і знахідки. – Вип.11. – К.,2002. – С.3-20; Він же. «Воєвода і господар земель Молдавських та України» за протекції Османської імперії // Україна – Туреччина: минуле, сучасне та майбутнє. Зб. наук. праць. – К., 2004. – С.162 – 169; Він же. Короткочасне гетьманування турецького ставленика молдавського князя Г. Дуки // Чухліб Т. Козаки і монархи. Міжнародні відносини ранньомодерної Української держави 1648 – 1721 рр. – К.,2009. – С.295 – 316. *Порівн.:* Дамьян В. Казацко-молдавские отношения в период правления молдавського господаря Георгия Дуки (1678 – 1683) // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.) / Відп. ред. В. Смолій. – Вип.8. – К.,2008. – С.92 – 104.

[2] *Про відносини Г. Дуки та українських гетьманів з султаном Мегмедом IV Авджи див.*: Чухліб Т. Правобережне Військо Запорозьке у геополітичних планах Османської імперії (1676-1685 рр.) // Запорозьке козацтво в українській культурі, історії та національній самосвідомості. – К., 1997. – С. 171 – 181; Він же. «Цісар Турецький дозволяє Козацькому Війську та його державі плавати по Чорному морю…»: політичні відносини українських гетьманів з султаном Мегмедом IV Авджи // Україна в Центрально-Східній Європі / Відп. ред. В. Смолій. – Вип.9 - 10. – К., 2010. – С.93 – 135.

[3] Архів Головний актів давніх у Варшаві. – Ф. «Архів Публічний Потоцьких». – №47. – т.1. – Арк. 130.

значних зусиль на дипломатичному фронті у військово-політичному протистоянні Османської імперії, Речі Посполитої та Московського царства на теренах Східної та Південно-Східної Європи.

У жовтні 1676 р. у містечку Журавно на Львівщині (Західна Україна) під час засідання спільної турецько-польської комісії, яка мала випрацювати проект майбутнього договору між Стамбулом і Варшавою, волоський господар Г. Дука[4] вперше виступає посередником у мирних переговорах між Османською імперією й Річчю Посполитою. Перед тим, у березні того року польський король Ян III Собеський звернувся до Г. Дуки з проханням прийняти свого посла Яна Карвовського. Той прибув до ставки волоського господаря із завданням передати королівський лист до командувача османських військ великого візира Ібрагім-паші та запропонувати попередні умови перемир'я між Річчю Посполитою й Османською імперією[5]. Після майже чотирьохрічної війни та великих битв під Хотином (1673 р.) і Журавном (1676 р.) ворогуючі сторони були вкрай знесилені, однак не бажали приймати якогось компромісного рішення. У мирі між державами, з огляду на різні причини, була зацікавлена Франція. Саме завдяки впливу Парижа Г. Дука намагалися примирити султана з королем[6].

Отже, на початку червня 1676 р. Г. Дука прийняв у себе подільського чашника Я. Карвовського. Зважаючи на те, що війська Ібрагім-паші досить швидко просувалися до кордонів Речі Посполитої, волоський господар мав заявити великому візиреві Османської імперії про необхідність віддати наказ татарським ордам «не дражнити» війська Речі Посполитої. Окрім того, господар повинен був вимагати обміну спеціальними заручниками з обох сторін, які б гарантували безпеку проведення переговорів[7]. Очевидно, Г. Дука добре справився з виконанням цієї посередницької місії, адже невдовзі до нього надійшов лист з подякою від короля Яна III Собеського[8]. Хоча турецька сторона не бажала прислуховуватися до мирних пропозицій Польщі. У липні 1676 р. війська Ібрагім-паші об'єдналися з військом Кримського ханства під молдавською Цецорою (всього близько 40 тис. чол.), а в серпні того ж року вони вже перебували на західноукраїнських землях поблизу Журавно, де їх стримувала 20-тисячна армія Речі Посполитої.

Під час військового протистояння 13 вересня 1676 р. на раді польського сенату в м. Жовкві було вирішено надіслати комісарів для ведення безпосередніх переговорів з Ібрагім-пашею. Для польських дипломатів це було нелегке завдання, адже військова ситуація

---

[4] З 1673 р. Г. Дука був господарем Волоського, а з 1678 р. – одночасно і Молдавського князівства.
[5] Wołinski J. Materiały do dziejów wojny polsko-tureckiej 1672 - 1676 // Sdudia i materialy do historii wojskowosci Polskiej.. – T. XVI. – Cz. 1. – Warszawa, 1970. – S. 275 – 276.
[6] Wójcik Z. Rzeczpospolita wobeć Turcji i Rocji 1674 - 1679. – Wrocław, 1976. – S. 62.
[7] Бібліотека Музею Чарторийських в Кракові, відділ рукописів (далі – БМЧ Краків). – Од. зб. 423, арк. 531-532; Wójcik. Rzeczpospolita wobeć Turcij... – S. 63.
[8] БМЧ Краків. – Спр. 423. – Арк. 531-532.

складалася не на користь Яна III Собеського. Тим паче, що комісари мали вимагати повернення всієї території Правобережної України за винятком Кам'янця-Подільського з навколишніми землями. Не дивно, що такі пропозиції Речі Посполитої були відхилені турками, а переговори швидко зайшли в глухий кут. Г. Дука в цей час перебував в обозі османської армії. Зважаючи на його попередній досвід у турецько-польських переговорах, великий візир Ібрагім-паша запропонував йому знову виступити посередником, але тепер вже з боку Османської імперії. Після закінчення першої сесії спільної комісії Г. Дука виступив з промовою перед польськими дипломатами, намагаючись переконати їх у правомірності завоювання турецьким султаном правобережних земель України. Очевидно, що Г. Дука знайшов переконливі аргументи, адже поляки змирилися з присутністю турків у Кам'янці, а також погодилися на перехід під владу Османської імперії Західного Поділля[9].

Разом з тим, комісари Речі Посполитої відмовлялися обговорювати озвучені волоським господарем претензії Високої Порти на всю територію Правобережжя до повідомлення про них своєму королю. Усвідомлення значної переваги військових сил Османської імперії змусило Яна III Собеського 17 жовтня 1676 р. підписати Журавненський мирний договір[10]. Територіальний спір між Річчю Посполитою й Османською імперією завершився входженням більшої частини Правобережної України до володінь турецького султана. У результаті цих подій Г. Дука здобув собі лаври непересічного дипломата, адже саме за його сприяння була припинена чотирьохлітня війна. І хоча більшість статей Журавненського договору 1676 р. в наступні роки не виконувалася польською стороною – варшавський сейм відмовився ратифікувати його положення, а султан Мегмед IV Авджи у 1678 р. під час його затвердження змінив окремі статті договору – міжнародно-юридичне право на володіння більшою частиною Правобережжя майже чверть віку, до 1699 р., належало Османській імперії[11].

Маємо відомості про те, що в 1677 та 1678 рр. Г. Дука на чолі військ Волоського князівства брав участь у походах османської армії на тогочасну столицю козацької України – Чигирин. Це засвідчує молдавський літопис Йони Некульчі[12], а також згадки послів Польщі в Туреччині Яна Гнінського та Самуеля Процького. Зокрема Я. Гнінський відзначав у своєму щоденниковому записі від 27 червня 1677 р.: «Господар Мултянський (інша назва Волоського

---

[9] Wójcik Z. Rzeczpospolita wobeć Turcij… – S. 70.

[10] Чухліб Т. Журавненський мирний договір 1676 // Енциклопедія історії України (далі – ЕІУ). – Т.3. – К.,2005. – С.176; Він же. Журавненський мирний договір 1676 р. // Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник. – Вип.. 2. – К.,2010. – С.142.

[11] *Див.:* Він же. Війна та мир з Турецькою імперією // Чухліб Т. Козаки та яничари. Україна у християнсько-мусульманських війнах 1500 – 1700 рр. – К.,2010. – С.337 – 386.

[12] Neculce I. Cronica copiata de Iosaf Luca. – Bukuresti, 1942. – P.63; Новосівський І. Деякі українські проблеми в світлі молдавської хроніки Йона Некульчі // Збірник на пошану професора О. Оглоблина. – Нью-Йорк, 1977. – С. 348.

князівства. – *Т.Ч.*) до сераскера (Ібрагім-паші. – *Т.Ч.*) прийшов, а військо пішло до Тягині, щоб рухатися далі у напрямку Чигирина»[13]. Більш докладний опис участі військових підрозділів під керівництвом Г. Дуки залишив інший польський дипломат С. Процький, який супроводжував турецькі війська під час їхнього походу в Україну влітку 1678 р. У своєму «Щоденнику виправи під Чигирин» він згадує, що 30 червня 1678 р. господар Г. Дука «… того ж дня після обіду презентувався візиреві (Кара-Мустафі – *Т.Ч.*) у чотирьох тисячах. Мав хоругви досить упорядковані, всі з стрільбою, пістолетами, обмундировані… дві тисячі людей з мушкетами… На хоругвах всіх хрести, а на двох: на одній – св. Юрій, на другій – св. Михаїл. Біля кожної хоругви польська музика (котли, сурми, трубачі), а за самим Господарем турецька музика»[14]. Окрім того, сам Г. Дука : «…сидів на коні дуже красивім; шість ординарців коло нього в пурпурових жупанах із золотими пасами»[15]. С. Процький не залишив свідчень про конкретні бойові дії господарських військ на території України, а лише зазначив, що в липні дві тисячі мультян мали добувати кожен день воду для турків, і що 15 жовтня Г. Дука покинув османську армію[16].

Заручившись підтримкою турецького султана та набувши значний міжнародний авторитет, Г. Дука у 1678 р. знову займає посаду господаря Молдавського князівства. Зважаючи на особливе геостратегічне положення Молдавії, він намагається проводити гнучку зовнішньополітичну діяльність, що полягала (вже вкотре!) у посередництві між могутніми державами Східної та Південно-Східної Європи – Річчю Посполитою, Османською імперією та Московською державою. Цього разу Г. Дука пропонує свої дипломатичні послуги для замирення Росії й Туреччини, які з 1676 р. перебували в стані війни. При цьому молдавський господар хотів забезпечити інтереси своєї країни у ході турецько-польського конфлікту, зокрема влітку 1679 р. він писав королю Речі Посполитої Яну III Собеському, що якщо той поновить війну з Османською імперією, то і Молдавське, і Волоське князівства виступлять на боці Польсько-Литовської держави (!)[17].

22 листопада 1678 р. відомий молдавський культурний і церковний діяч М. Спафарій, перебуваючи в Москві, звертається з листом до своїх племінників Івана й Степана в Молдавію, в якому піднімає питання щодо можливої участі Молдавського князівства як посередника в російсько-турецьких переговорах. Ті відразу повідомляють про таку цікаву пропозицію Г. Дуці. Розуміючи, що

---

[13] Zródła do poselstwa Jana Gnińskiego wojewody chełmińskiego do Turcyi w latach 1677-1678 / Wyd. F. Pułaski. - Warszawa, 1907. – S. 11 – 12.
[14] Ibid. – S. 365.
[15] Ibid.
[16] Ibid.
[17] Очерки внешнеполитической истории Молавского княжества. – Кишинев, 1987. – С.228; Дамьян В. Казацко-молдавские отношения… - С.94.

Спафарій висловлює бажання офіційних кіл Москви, господар одразу ж висилає до Стамбула свого представника – логофета Мирона Костіна з дорученням дізнатися про наміри султана щодо укладення миру з царем[18]. За результатами поїздки Костін доповів Г. Дуці про бажання Османської імперії розпочати переговорний процес з Московським царством. Цю інформацію Г. Дука передав до Москви, і вже навесні 1679 р. до Молдавського князівства прибуває російський посол В. Даудов.

В особистій розмові з послом Г. Дука розповів йому про відсутність серед правлячої верхівки Османської імперії одностайної думки стосовно відносин з Московською державою. З одного боку, як зазначав молдавський князь, султан виступає за продовження війни, з іншого – існує думка великого візира, муфтія та окремих полків про необхідність припинення військових дій і укладення миру[19]. Окрім того, господар повідомив послові про те, що султан Мегмед IV Авджи незадовго до приїзду В. Даудова збирався відправити до Москви посланця з вимогою до царя відступити йому всю територію Українського гетьманату («якою володів Богдан Хмельницький»), але згодом відмінив цю місію. Натомість він наказав Г. Дуці направити до Москви своїх дипломатів, які мали обговорити з царем питання «передачі» України Османській імперії[20].

Г. Дука відразу ж розгортає активну діяльність, спрямовану на виконання важливого наказу свого протектора. 23 березня 1679 р. він пише лист до московського царя Федора Олексійовича з пропозицією прийняти свого посла І. Білевича[21], а вже 5 травня того ж року останнього зустрічають у Посольському приказі Московської держави. Головною метою посольства було, як засвідчував сам Білевич, «…те, що господар його, бачачи між царською Величністю і Султаном Турським війну і кровопролиття і полон, задумав, щоб тую війну припинити і помирити»[22]. Разом з тим, основним завданням, яке ставили перед молдавським послом султан і господар, було «просити України і Києва»[23]. Саме такий запис залишили в посольських книгах московські дяки, а тому не можемо погодитися з твердженнями Н. Смірнова та З. Вуйцика про те, що Туреччина вустами І. Білевича вимагала встановлення кордону між Москвою й Портою по Дніпру, а також давала згоду на відступлення Києва росіянам[24]. Останнє було ініціативою молдавського господаря, який,

---

[18] Stoicescu N. Lista marilor dregatori ai Moldovei (sec. XV-XVII) // Anuarul Institutului de istorie si arheologie. - Vol. 8. – Bukuresti, 1971. – P. 402.

[19] Еремия И. Молдавско-русские политические связи во второй половине XVII века. Дис… канд. истор. наук. – Кишинев, 1987. – С. 148. *Див. також:* Eremia I. Hatmania domnilor moldovei la est de Nistru (1681 - 1703) // Revista de istorie. - №1. – 1994. – P.16 – 31.

[20] Там же.

[21] Исторические связи народов СССР и Румынии в XV - начале XVII в. Документы и материалы в трех томах. – Т. 3. – М., 1970. – С. 345.

[22] Там же. – С. 44 - 47.

[23] Там же.

[24] Смирнов. Н. Россия и Турция в XVII–XVIII вв. – Т. 2. – М., 1946. – С. 164; Wójcik Z. Rzeczpospolita wobec Turcji. - S. 203.

на нашу думку, вів подвійну гру. З одного боку, за дорученням султана він мав вимагати всієї території України, а з іншого – заявляв, що за умови визнання його московським царем повноправним посередником (а не представником султана), він буде домагатися відмови Османської імперії від її бажання володіти Україною. Очевидно, слід підтримати висновки молдавського історика І. Єремії, який стверджував, що така позиція молдавської сторони під час місії І. Білевича визначалася тим, що «боярство… переслідувало мету мати Росію за гаранта автономії країни в системі Османської імперії»[25].

Після прийому в царя І. Білевич 12 травня 1679 р. одержав від нього грамоту, в якій, зокрема, відзначалося: «… і тобі б, Дуці воєводі, по цій нашій Царської Величності грамоті відати і по бажанню своєму між нами, великими государями, про дружбу і любов домовлятися. А захоче з нами Султан Турський бути в справжній дружбі і любові і тобі про те до нас… писати без про мовчання»[26]. Таким чином Москва погодилася на посередницьку роль Г. Дуки в турецько-російських переговорах. Одночасно з Білевичем до Молдавії вирушив український посол Л. Уманський який за наказом царя і дорученням гетьмана І. Самойловича повинен був зустрітися з молдавським господарем і погодити деякі питання російсько-молдавських та українсько-молдавських стосунків. У липні 1679 р. Л. Уманський звітував до Малоросійського приказу про свої розмови з Г. Дукою. Той настійливо радив царю і лівобережному гетьману йти «війною… у Волоську землю та турків, нічого не боячися, а відпору їм дати буде нікому»[27]. Окрім того, Дука передав через Уманського два особистих листи до І. Самойловича, датованих 19 червнем 1679 р. У них він висловлював надію на встановлення миру між Османською імперією та Московською державою, а також прохав гетьмана надіслати до Молдавії ікони для православного монастиря в Четецує[28]. 22 червня Дука надіслав лист до Самойловича з проханням відрядити козацькі війська для зайняття м. Немирова, який не обороняється турками[29]. З українським послом Л. Уманським до Батурина приїхав також спеціальний представник молдавського господаря Г. Корецький. Він повідомив гетьману Самойловичу про спроби турків побудувати декілька фортець на Дніпрі, а також про надання султану Молдавією півтора тисяч чоловік та семисот возів.

У другій половині серпня Г. Дука, виконуючи султанський наказ знову відряджає до Москви І. Білевича. Дорогою до Росії той на деякий час зупиняється в гетьманській столиці Батурині, де має

---

[25] Еремия И. Молдавско-русские политические связи. – С. 150.
[26] Исторические связи. – Т. 3. – С. 52.
[27] *Цит.за:* Еремия И. Указ. соч. - С. 151.
[28] Там же.
[29] Там же.

розмову з Самойловичем і передає йому лист від молдавського гетьмана А. Бухуша з проханням до українського правителя посприяти в справі укладення миру між Москвою та Стамбулом[30]. Лівобережний гетьман, прислухавшись до порад молдавських сусідів, вручає Білевичу лист до царя, в якому рекомендує останньому якнайшвидше змиритися з султаном[31].

Щоб пересвідчитися в щирості намірів господаря Г. Дуки, І.Самойлович ще навесні 1679 р. надіслав до Молдавії свого розвідника А. Лук'янова, який був за походженням молдаванином і служив козаком компанійського полку в лівобережній частині гетьманату. Той у червні того ж року повідомив до Посольського приказу, що Г. Дука одержав завдання від султана відрядити до Росії своїх послів з вимогою, «щоб царська величність уступив (Україну – *Т.Ч*) по Дніпру, а він, воєвода, може те у султана вчинити, що по його проханню султан до миру згоден»[32]. Повідомлення А. Лук'янова мало певний вплив як на характер зустрічі другого молдавського посольства, так і на ставлення московського уряду до посередницьких функцій Г. Дуки[33].

В інструкції, наданій І. Білевичу для переговорів у Москві, господар Дука висловив своє бачення проблеми міжнародно-правового становища Українського гетьманату. «***Україна, яка стала причиною усіх тих бід*** (війн між Польщею, Туреччиною і Росією – *Т.Ч*), від правління того, якому випало тоді володіти нею (гетьману П. Дорошенку – *Т.Ч.*), і привів добровільно і піддався в підданство під велике царство турське, і прийняв бунчук і інші клейноди, і для того ***Україну нині Турське царство ніякими мірами покинути не може***, тому що і поляки, які володіли дідично Україною, коли прийшли в договори з султаном між іншими договорами, коли дійшло до України, була вона в підданстві під солтаном, залишили і поляки так, щоб під ним же була (виділ. – *Авт.*)»[34] - відзначав Г. Дука, згадуючи про те, що, згідно з положеннями Бучацького договору 1672 р. і Журавненського перемир'я 1676 р. між Польщею й Туреччиною, Правобережна Україна відійшла в управління гетьмана П. Дорошенка під протекцією Османської імперії. Далі висловлювалось бажання, щоб московський цар уклав договір з султаном і «про Україну ніяку біду не вчинив»[35]. Посол І. Білевич віз з собою також лист Г. Дуки до царя Федора Олексійовича, в якому було викладено умови, за яких султан погоджувався укласти мирну угоду з Москвою[36].

---

[30] Еремия И. Указ. соч. – С. 152.
[31] Российский государственный архив древних актов в Москве (далі – РГАДА Москва). – Ф. 89. – Оп. 1. за 1678-1681. – Спр. 18. – Арк. 355.
[32] Там же.
[33] *Цит. за:* Еремия И. Указ. соч. – С. 153.
[34] Исторические святи народов СССР и Румынии. - Т. 3. – С. 60.
[35] Там же.
[36] Там же. – С. 349.

Російська сторона не залишила без відповіді це звернення молдаван. Цар звернувся до гетьмана І. Самойловича з проханням допомогти в укладенні російсько-турецького чи російсько-польського договору. У зв'язку з цим, 28 жовтня 1679 р. в Батурин із спеціальною місією прибув дяк Є. Українцев. Варто зазначити, що вже з середини 70-х років XVII ст. український гетьман активно виступав за підписання миру з турецьким султаном[37]. У розмовах правителя Українського гетьманату та російського урядовця піднімалося питання щодо відправлення українсько-російського військового контингенту до Молдавії. І. Самойлович заперечував можливість такого походу. Він звертав увагу посла Є. Українцева на велику відстань, яку треба було б подолати військам, а також «тому що Волоська земля а ще християни, но обаче під ігом і послушенством турським, і хоча на малий час приходом християнських сил і зрадіють, а побачать неприятеля, на християнські війська наступаючі і тоді нехотя будуть неприятелю допомагати... і тоді тим ратним людям вчинять тісноту...»[38]. Одночасно з консультаціями в Україні московський цар відрядив до Криму послів І. Сухотіна та В. Михайлова, які мали за допомогою кримського хана запропонувати султану встановити кордон між обома володарями по р. Дністер, або, в крайньому разі – по р. Буг.

29 листопада І. Білевич виклав у Посольському приказі умови молдавського господаря. Основною з них була вимога Османської імперії віддати їй Україну в територіальних межах по р. Дніпро (отже – всю Правобережну Україну)[39]. Після цього Білевич повернувся до Молдавії, але не сам, а з російським послом до Стамбула Н. Кудрявцевим. Той віз до Мегмеда IV Авджи листи, в яких говорилося, що цар згодний на переговори, але лише за посередництвом кримського хана[40]. Таким чином Г. Дука по суті усувався від участі російсько-турецькому переговорному процесі. Однак молдавський господар і надалі був не проти виконувати окремі дипломатичні доручення як московського царя, так і турецького султана. Зокрема молдавські урядовці привозили листи російського посла Н. Кудрявцева зі Стамбула до Москви та доставляли до цих столиць різні відомості міжнародного характеру[41].

На початку 1680 р. Г. Дука приймає в себе з високими дипломатичними почестями українського посла О. Турбаловича. Повернувшись до України, той вручив гетьману І. Самойловичу листи від господаря та інших молдавських урядовців із запевненнями в продовженні дружніх стосунків між обома країнами[42]. Окрім того, Г. Дука запропонував царю та гетьману делегувати своїх послів не в

---

[37] Соловьев С. История России. – Кн.3. – Т.XIII. – Санкт-Петербург, 1896. - С. 850 – 852.
[38] *Цит. за*: Еремия И. Указ. соч. – С. 154.
[39] Исторические связи народов СССР и Румынии. - Т. 3. – С. 60.
[40] Еремия И. Указ. соч. – С. 155.
[41] Исторические святи народов СССР и Румынии. – Т. 3. – С. 67.
[42] РГАДА. – Ф. 124. – Оп. 1 за 1680. – Спр. 2. – Арк. 23, 28, 29-30.

Бахчисарай, а безпосередньо до Стамбула. Але Самойлович відкинув таку пропозицію, переконавши царя знову направити послів до Криму[43]. Згодом молдавський господар приймає в себе гетьманського посла І. Сербина. У липні 1680 р. Г. Дука відрядив до України П. Михайлова, який у Батурині вів переговори з І. Самойловичем та московським стольником М. Головіним[44]. Незважаючи на те, що Г. Дуку було усунуто від прямого посередництва в російсько-турецьких переговорах, перераховані вище факти переконливо засвідчують великий внесок молдавського господаря поряд з українським гетьманом І. Самойловичем у справу примирення між Стамбулом і Москвою.

3 січня 1681 р. між Московською державою та Османською імперією було укладено Бахчисарайський мирний договір[45]. Згідно з його положеннями, кордон між обома державами мав проходити по р. Дніпро, а землі Правобережної України («від Бога до Дніпра») мали залишатися пустими[46]. Але в османському варіанті договору відзначалося: «…І по сю сторону Дніпра (Правобережжя. – *Т.Ч.*) бути величнішого… государя нашого Салтанової Величності під владою»[47]. Зважаючи на те, що у квітні 1682 р. в Стамбулі за присутності російського посла П. Возніцина остаточно був затверджений саме цей варіант, землі великої частини Правобережної України (окрім Києва, Трипілля і Стайок) мали відійти під владу Османської імперії. Договір був укладений терміном на 20 років, однак він був перерваний антиосманським «Вічним миром» у 1686 р. між Москвою і Варшавою.

Саме молдавському господарю Георге Дуці з турецького боку довелося протягом кількох років впроваджувати положення Бахчисарайського миру на практиці – у червні 1681 р. від імені султана Мегмеда IV Авджи він стає правителем – воєводою/господарем/князем/гетьманом – великої частини Правобережної України. Певна стабілізація міжнародної ситуації у довголітньому територіальному спорі Речі, Посполитої, Московського царства і Османської імперії за Україну дозволило Високій Порті в економічному та військовому планах підготуватися до великого походу на Центральну Європу.

Taras Chukhlib

Ukraine in Istanbul's negotiations with Warsaw and Moscow through mediation the owner of Moldavia (1676 - 1681)

The article deals with the problem of the international division of the right-bank lands of the Hetmanate as a result of the Treaty of Zurawno, which was signed in 1676 by the Ottoman Empire and the Polish–Lithuanian Commonwealth. Much attention is given to the activities of George Ducas, the Moldavian prince, who made a great contribution to reunion Istanbul (Mehmed IV) and Moscow (Tsar Fedor

---

[43] Там же. – Ф. 123. – Оп. 1 за 1680. – Спр. 4. – Арк. 587.
[44] Там же. – Арк. 537.
[45] Чухліб Т. Бахчисарайський мир 1681 // ЕІУ. – Т.1. – К.,2003. – С.207; Його ж. Бахчисарайський мир 1681 р. // Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник. - Вип. 1. – К., 2009. – С.59.
[46] Статейный список стольника Василия Тяпкина и дьяка Никиты Зотова посольства в Крым в 1680 г. для заключения Бахчисарайского договора. - Одесса, 1850. – С. 143-144.
[47] Там же. – С. 278 - 279.

Alekseevich) during the signing the Treaty of Bakhchisarai in 1681, and after that received the title of «master and governor of the Moldovan lands and Ukraine». The author analyses the position of Samoylovych's government on the events. In conclusion the author notes that if initially George Ducas was the intermediator on behalf of the Polish king John III Sobieski in the international negotiations, later he became the spokesman for the Ottoman Empire and on behalf of the Turkish sultan he was ap pointed the ruler of much of Ukraine.

Key words: *Ukraine, the Ottoman Empire, George Ducas, John III Sobieski, Ivan Samoylovych, the Treaty of Bakhchisarai (1681).*

Тарас Чухлиб

Украина в переговорах Стамбула с Варшавой и Москвой при посредничестве господаря Молдавского княжества (1676-1681гг.)

В статье раскрывается проблема международного разделения правобережных земель Украинского гетманата в результате Журавненского мира 1676 г. между Османской империей и Речью Посполитой. Особое внимание обращается на деятельность молдавского князя Георге Дуки, которому для получения титула «воеводы и хозяина Молдавских земель и Украины» пришлось приложить значительные усилия на дипломатическом фронте военно-политического противостояния Стамбула, Варшавы и Москвы. Ведь князь Г. Дука внес большой вклад в процесс примирения между султаном Мехмедом IV Авджи и царем Федором Алексеевичем при заключении Бахчисарайского мира 1681 г. Отдельно освещается позиция гетманского правительства Ивана Самойловича в тех событиях. Таким образом, если сначала Г. Дука выступал посредником в межгосударственных переговорах от имени польского короля Яна III Собеского, то впоследствии он становится выразителем интересов Османской империи и от имени турецкого султана объявляется правителем большей части Украины.

Ключевые слова: *Украина, Османская империя, Георге Дука, Ян III Собеский, Иван Самойлович, Бахчисарайский мир 1681 г.*

Рецензент: *О.А.Бачинська, д.і.н., професор (Одеський національний університет імені І.І. Мечникова)*

УДК 94(477) «1743-1775»

Володимир Полторак

СТРУКТУРА ТА ТИПОЛОГІЯ ЗАПОРОЗЬКО-ДОНСЬКИХ КОНФЛІКТІВ В ПРИАЗОВСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У 1743-1775 рр.

Системний аналіз усієї сукупності конфліктів дозволяє визначити не лише механізми виникнення та ескалації конфліктної ситуації, але й їхні функції. Поряд із деструктивними функціями, які є досить очевидними, кожен міжкозацький конфлікт ніс в собі можливість конструктивного вирішення проблем, що виникали у суспільному житті. Так, виділимо наступні позитивні функції запорозько-донських конфліктів: інформаційна; охоронна; інтегративна; нормо-утворювальна (внаслідок розв'язання низки конфліктів, зокрема, у 1746-1752 рр. відбулась переоцінка норм і цінностей міжкозацьких взаємин, що призвело до загального їх поліпшення); стимулююча (конфлікти надали стимул розвиткові системи управління всередині козацьких спільнот, стали рушійною силою змін у регіональній політиці та скоригували їх ставлення до центральної імперської влади).

Ключові слова*: Військо Запорозьке, Військо Донське, конфлікти, типологія, структура, приазовські землі, 1743-1775 рр.*